

PIELGRZYMKI DO SANKTUARIÓW MARYJNYCH W DIECEZJI PRZEMYSKIEJ JAKO PRZEJAW KULTU MATKI BOŻEJ

„Przez sanktuarium rozumie się kościół lub inne miejsce święte, do którego — za aprobatą ordynariusza miejscowego — pielgrzymują liczni wierni, z powodu szczególnej pobożności” (Kodeks Prawa Kanonicznego, Poznań 1984, kan. 1230). W diecezji przemyskiej, na 25 sanktuariów, aż 18 to sanktuaria maryjne¹. Szesnaście z nich posiada koronowane obrazy i figury Matki Bożej. Są to: Leżajsk — OO. Bernardyni (1752 IX 8), Jarosław — OO. Dominikanie (1755 IX 8), Rzeszów — OO. Bernardyni (1763 IX 8), Przemyśl — Katedra (1766 VIII 15), Przemyśl — OO. Franciszkanie (1777 IX 8), Stara Wieś — OO. Jezuici (1877 IX 8), Kalwaria Paclawska — OO. Franciszkanie (1882 VIII 15), Tarnobrzeg — OO. Dominikanie (1919 VIII 15), Jasień (1921 VII 2), Tarnowiec (1925 IX 8), Hyżne (1932 IX 8), Domardz (1958 VI 22), Jodłówka (1975 VIII 31) i Niechobrz (1987 IX 13). W pozostałych dwóch santuariach maryjnych, w Dębowcu i w Radomyślu także Maryja odbiera wielką cześć od swoich czcicieli. Dodać jeszcze należy, że oprócz tych osiemnastu cudownych obrazów i figur Matki Bożej, są jeszcze inne, słynące łaskami, np. w Łańcucie (Matka Boża Szkaplerzna), w Sanoku u Ojców Franciszkanów (Matka Boża Pocieszenia), w Dubiecku (Matka Boża Bolesna), w Sokolowie Małopolskim (Matka Boża Królowa Świata), w Chmielniku (Matka Boża Łaskawa), w Bliznem (Matka Boża Pełna Łaski), w Jaśliskach (Matka Boża, Królowa nieba i ziemi). Te i inne miejsca kultu maryjnego są celem pielgrzymek wiernych i to nie tylko z diecezji przemyskiej, ale także i z poza jej granic. Pielgrzymki bowiem są jedną z najpopularniejszych form pobożności maryjnej. Pielgrzymowanie leży w naturze człowieka, którego określa się jako „istotę będącą w drodze” (homo viator). Kościół według nauki Soboru Watykańskiego II, to Lud Boży pielgrzymujący do domu Ojca (por. KK, rozdz. II). Wielką rolę w życiu pielgrzymującego Kościoła odgrywa Maryja (encyklika Jana Pawła II: „Redemptoris Mater”, nosi podtytuł: „Błogosławionej Maryi w życiu pielgrzymującego Kościoła”). Zajmuje w tym Kościele miejsce w samym centrum (por. drugą część encykliki Redemptoris Mater: „Bogurodzica pośrodku pielgrzymującego Kościoła”). Ona, jako ta błogosławiona dziewica, która uwierzyła Bożemu Słowu, przewodzi ludowi Bożemu w pielgrzymce wiary (por. R M, 25, 28)².

Czym jest pielgrzymka? Jest przecież zasadnicza różnica między turystyką połączoną ze zwiedzaniem miejsc świętych, a pielgrzymką. Pielgrzymka — to, jak czytamy w Słowniku Teologii Biblijnej, „wędrowka wierzących do miejsca uświęconego przez objawienie się bóstwa lub przez działalność założyciela religii, odbywana po to, aby tam modlić się w bardzo szczególnej atmosferze... Pielgrzymka jest więc szukaniem Boga i spotkaniem się z Nim na płaszczyźnie kultowej”³. Ruch pielgrzymkowy, tak rozumiany, zasadniczo trwał zawsze. Człowiek bowiem zawsze chętnie śpieszył tam, gdzie spodziewał się, że łatwiej wejdzie w kontakt z Bogiem — swoim Stwórcą i Panem. A sanktuaria są właśnie takim wymarzonej wprost miejscem na spotkanie z Bogiem i z tym wszystkim, co dotyczy życia wiecznego — celu pielgrzymowania ziemskiego. Chrześcijanie w pierwszych wiekach, pielgrzymowali do Ziemi Świętej, uświęconej życiem, działalnością i męką Jezusa Chrystusa oraz wędrowkami duszpasterskimi apostołów. Później powszechnie nawiedzano też groby męczenników i świętych⁴. W czasach kontrreformacji na pierwszy plan wysunęły się pielgrzymki maryjne. Miały one na celu podniesienie kultu Najśw. Maryi Panny, zwalczanego wówczas przez reformatorów. Tendencja ta utrzymała się właściwie po dzień dzisiejszy.

Pielgrzymki mogą być uroczyste, zwyczajne oraz indywidualne. Te pierwsze wyruszają z rodzinnej parafii po specjalnym nabożeństwie i po udzieleniu pątnikom błogosławieństwa na drogę. Pielgrzymi udają się w drogę pieszo pod przewodnictwem kapłana, który ubrany jest w komżę i stulę. Podczas wędrówki śpiewa się pieśni religijne, odmawia różaniec, a nawet bywają konferencje i rozważania. Po przyjsciu na miejsce, grupę pielgrzymkową wita kapłan, zwykle kustosz sanktuarium i wprowadza ją do świątyni, gdzie będą się odbywały różne nabożeństwa. Obszerne relacje o pielgrzymkach do Tarnowca podaje ks. K. Fischer. Píše, że już w wigilię każdego odpustu przybywali tutaj pielgrzymi w tzw. „kompanijach”. Nieśli na czele pielgrzymki chorągwie i śpiewali pobożne pieśni. Gdy zobaczyli kościół w Tarnowcu, przestawali śpiewać, padali twarzą na ziemię i „wśród westchnień i łkań”, z dala już oddawali hołd Maryi. Po przybyciu, dawali znać proboszczowi i prosili go, aby kompanię wprowadził do kościoła. Kapłan w krótkim powitaniu pouczał, co należy czynić aby pielgrzymka podobała się Bogu i zwykle przypominał, jakie warunki należy wypełnić dla zyskania odpustu. W przeważającej większości pielgrzymi spędzali noc „pod gołym niebem”⁵.

Pobyt w sanktuarium ma nasycić pielgrzymów Bogiem i rzeczywistością nadprzyrodzoną. Dlatego do obowiązków stróżów sanktuariów należy zapewnienie wiernym obfitych środków zbawienia przez gorliwe głoszenie słowa Bożego, przez odpowiednie ożywienie życia liturgicznego, zwłaszcza przez sprawowanie Eucharystii i pokuty oraz przez kultuwanie zatwierdzonych form pobożności ludowej (por. KPK, kan. 1234 1). Pielgrzymi zwykle korzystają z sakramentu pokuty (wielu spowiada się już w swoich parafiach, przed udaniem się na pielgrzymkę), uczestniczą we Mszy św. w sposób pełny, tzn. z przyjęciem Komunii św., biorą udział również w innych nabożeństwach, które wchodzą w program modlitewny przeżywanej uroczystości, a także odprawiają swoje tradycyjne nabożeństwa ludowe. Są wśród nich: dróżki różańcowe, obchodzenie na kolanach nastawy z umieszczonym w niej cudownym obrazem lub figurą, leżenie krzyżem „przed Maryją”.

Przed wyruszeniem w drogę powrotną, pielgrzymów żegna miejscowy duszpasterz i błogosławi ich na drogę. Powrót pielgrzymki uroczystej także odbywa się procesjonalnie i pod przewodnictwem kapłana. Są także w drodze modlitwy i śpiewy religijne. Tego rodzaju pielgrzymki mają tę dodatnią cechę, że odbywają się regularnie co roku i w oznaczonym czasie. Drugi rodzaj stanowią tzw. pielgrzymki zwyczajne. Pielgrzymki te mają program modlitewny w sanktuarium taki sam jak i pielgrzymki uroczyste, a różnią się od nich jedynie samym sposobem pielgrzymowania. Pątnicy ci nie są zorganizowani w grupach i zarówno w drodze do sanktuarium, jak w w drodze powrotnej wykorzystują różne środki lokomocji. W końcu są jeszcze pielgrzymki indywidualne, których uczestnikami bywają pojedynczy pątnicy, lub małe grupy. Przybywają oni do sanktuarium prywatnie, bez przewodnika i albo uczestniczą w nabożeństwach jakie zastają, albo modlą się tylko indywidualnie. Do sanktuariów pielgrzymuje się zwykle w dniach odpustów. Szczególny napływ pątników zanotowano w dniach koronacji obrazów lub figur Matki Bożej, a także w rocznice tych koronacji. Także różne jubileusze i wydarzenia religijne gromadzą pielgrzymów w „miejscach świętych”. Kiedyś na pielgrzymkę wybierała się cała parafia, obejmująca swym zasięgiem kilka czy kilkanaście wiosek. W obecnych czasach, w niektórych sanktuariach zauważa się przejście od pielgrzymek zbiorowych do indywidualnych.

1. Pielgrzymki z racji odpustów

W Kodeksie Prawa Kanonicznego na temat odpustów czytamy: „Odpust jest to darowanie wobec Boga kary doczesnej za grzechy odpuszczone już co do winy. Otrzymuje je wierny, odpowiednio przygotowany i po wypełnieniu pewnych określonych warunków, przez działanie Kościoła, który jako sługa odkupienia autorytatywnie rozporządza i dysponuje skarbem zadośćuczynień Chrystusa i świętych” (kan. 992). Odpust może być

zupełny, albo tylko częściowy, w zależności od tego, czy uwalnia od kary doczesnej należnej za grzechy, w całości lub w części (kan. 993). Zdolnym do zyskania odpustów jest człowiek ochrzczony, nie ekskomunikowany i znajdujący się w stanie łaski. Powinien także mieć intencję zyskania odpustu oraz wypełnić w określonym czasie i we właściwy sposób nakazane czynności (kan. 996 § 1 i 2). Odpusty zarówno zupełne jak i częściowe można zyskiwać albo dla siebie, albo ofiarować je za zmarłych (kan. 994).

Wśród wiernych ciągle bardzo popularną jest praktyka zyskiwania odpustów w święta patronalne danych parafii, a zwłaszcza sanktuariów, zwane potocznie „odpustami”. Zasadniczo w parafiach był tylko jeden „odpust”. Jeżeli chodzi o sanktuaria maryjne, to taka sytuacja istnieje tylko w przemyskiej katedrze (24 VI) i Tarnowcu (8 IX). Najwięcej, bo aż osiem „odpustów” ma sanktuarium Matki Bożej Pocieszenia w Leżajsku, u OO. Bernardynów (25 III; 13 VI; Zesłanie Ducha Świętego; 2 VIII; 15 VIII; 8 IX; 4 X; 8 XII)⁶. Po cztery „odpusty” mają: kościół OO. Dominikanów w Jarosławiu (15 VIII; 8 IX; 15 IX; Piątek przed Niedz. Palmową)⁷ i kościół parafialny w Jasieniu (1 Niedz. lipca; 15 VIII; 8 IX; 19 III)⁸. O jeden „odpust” mniej mają: Domaradz (Św. Mikołaja; MB Nieustającej Pomocy; Niepokalanego Serca NMP)⁹, rzeszowscy Barnardyni (13 VI; 15 VIII; 8 XII)¹⁰ i Tuligłowy (2 VII; 15 VIII; 8 IX)¹¹. Natomiast pozostałe sanktuaria maryjne mają po dwa „odpusty”. Uroczystość Wniebowzięcia Najśw. Maryi Panny (15 VIII) i święto Narodzenia Matki Bożej (8 IX), to najczęstsze „odpusty” w sanktuariach maryjnych diecezji przemyskiej. Matka Boża Wniebowzięta jest wyróżniona przez „odpust” w 9 sanktuariach: w Borku Starym, w Jarosławiu (OO. Dominikanie), w Jasieniu, w Kalwarii Paclawskiej (OO. Franciszkanie), w Leżajsku (OO. Bernardyni), w Rzeszowie (OO. Barnardyni), w Starej Wsi (OO. Jezuici), w Tarnobrzegu (OO. Dominikanie) i w Tuligłowach. Natomiast „odpust” na Narodzenie Najśw. Maryi Panny obchodzi 8 parafii: Hyżne, Jarosław (Dominikanie), Jasień, Leżajsk (Bernardyni), Stara Wieś (Jezuici), Tarnobrzeg (Dominikanie), Tarnowiec i Tuligłowy. Mniej popularne są odpusty na: uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najśw. Maryi Panny — 8 XII (Leżajsk — OO. Bernardyni, Przemyśl — OO. Franciszkanie, Rzeszów — OO. Bernardyni), święto Matki Bożej Nieustającej Pomocy (Domaradz, Niechobrz), Matki Bożej Pocieszenia (Jodłówka, Radomyśl), Matki Bożej Bolesnej (Jarosław — OO. Dominikanie, Radomyśl), Nawiedzenia Najśw. Maryi Panny (Jasień, Tuligłowy) i Matki Bożej Saletyńskiej (Dębowiec 2 razy: 19 IX i 3 niedziela maja). W końcu tylko po jednym sanktuarium ma „odpusty” na: uroczystość Zwiastowania Najśw. Maryi Panny (Leżajsk — OO. Bernardyni), Maryi Matki Kościoła (Jodłówka) i Matki Bożej Anielskiej (Leżajsk).

Z racji „odpustów”, w sanktuariach maryjnych gromadzą się wielkie rzesze wiernych, a wśród nich tysiące nieraz pielgrzymów z parafii przylegających do danego ośrodka kultu Matki Bożej, a nawet z całej diecezji, czy z poza jej granic. Niewątpliwie pierwsze miejsce jeżeli chodzi o frekwencję pielgrzymów i zasięgu kultu, wśród sanktuariów maryjnych w diecezji przemyskiej ma Kalwaria Paclawska. Odpust Wniebowzięcia NMP, nazywany „wielkim”, obchodzono od 9 do 15 sierpnia i był bardzo urozmaicony. I tak: 11 sierpnia przenoszono uroczystość w otwartej trumnie statwę Zaśnięcia Matki Bożej z Jej Domku do kościoła, gdzie ustawiano ją na wysokim podwyższeniu. 13 sierpnia odprawiano Dróżki na cześć Pogrzebu z figurą Zaśnięcia Maryi, którą składano w kaplicy Jej Grobu. Następnie kontynuowano obchody kaplic rozważając chwałę Matki Bożej w niebie. 14 sierpnia odprawiano Dróżki Pana Jezusa. A o godz. 23⁰⁰ tego dnia następował punkt kulminacyjny uroczystości, a jest nim procesja z figurą Matki Bożej Wniebowziętej, udająca się z kościoła do kaplicy św. Rafała. 15 sierpnia taka sama procesja z figurą Matki Bożej Wniebowziętej rusza z kaplicy św. Rafała do kościoła, gdzie po uroczystej Mszy św. następuje pożegnanie pielgrzymów. Odpust kończy się tego dnia uroczystą sumą. Liczba pielgrzymujących na odpust kalwaryjski ciągle wzrastała. W 2 poł. XVIII w. i na początku wieku XIX, było ich kilka tysięcy, a od koronacji obrazu (15 VIII 1882) liczba ta osiąga wielkość od 50 do 100

tysięcy. Czasy po II wojnie światowej były kryzysowe dla pielgrzymek kalwaryjskich, ale w ostatnich latach notuje się znowu ich wielki wzrost. Świadczy o tym choćby fakt, że rozdaje się tutaj od 30 do 45 tysięcy Komunii św.¹². Dużym ruchem pątniczym cieszy się także sanktuarium starowiejskie. Pielgrzymki do Starej Wsi zapoczątkowali prawdopodobnie Słowacy, których i w naszych czasach można tutaj spotkać, u Matki Bożej słynącej cudami i łaskami¹³. Tradycyjnie przychodzą do Starej Wsi wierni z takich miejscowości jak: Lutcza, Domaradz, Jasienica, Golcowa, Barycz, Gwoźnica, Przysietnica, Blizne, Orzechówka, Humniska, Górki, Grabownica, Grabówka, Jabłonka, Dydnia, Jaćmierz, Trześniów, Haczów, Jabłonica, Kombornia i Sanok. Na wyróżnienie zasługuje pielgrzymka z Tyczyny, która w roku 1990 jest już 263 z kolei pielgrzymką tych parafian do Matki Bożej Starowiejskiej¹⁴. W obecnym stuleciu przez każdy odpust w Starej Wsi przewija się około 25 tysięcy pielgrzymów¹⁵. Wielkim ośrodkiem pielgrzymkowym w diecezji przemyskiej jest również bazylika OO. Bernardynów w Leżajsku, a w niej obraz Matki Bożej Pocieszenia. Bezpośrednią przyczyną fundacji tutejszego klasztoru było zapewnienie opieki nad szybko rozwijającym się w Leżajsku kultem maryjnym i opieka nad napływającymi coraz liczniej pielgrzymami. Najwięcej pielgrzymów przybywa na uroczystość Zesłania Ducha Świętego i Narodzenie Matki Bożej (wszystkich odpustów jest 8). Przed II wojną światową w te dni odpustowe przybywało do Leżajska około 35 tysięcy wiernych¹⁶. W obecnych czasach, oprócz odpustu na Zesłanie Ducha Świętego i Niepokalane Poczęcie Najśw. Maryi Panny, wszystkie inne obchodzone są w ciągu jednego dnia, z niedzielnym porządkiem nabożeństw (Msze św. o godz. 6.30, 8.00, 9.30, 11.00, 15.30, 18.00). W przeddzień jednak, po Mszy św. wieczornej odprawia się tradycyjne nabożeństwo maryjne, zwane „Ave” (składa się z następujących części: 1. Pozdrowienie Matki Bożej, 2. Wezwania do Niepokalanej, 3. Prośba o pokój, 4. Litania loretańska z antyfoną i modlitwą, 5. Antyfona do św. Franciszka), z udziałem nowicjatu i zakonników. W czasie większych odpustów, gdy pielgrzymi licznie zgromadzą się już wieczorem, odsłonięty w czasie tego nabożeństwa obraz Matki Bożej, pozostaje już nie zasłonięty do dnia następnego. W dzień odpustu, po prymarii odprawianej w kaplicy przed cudownym obrazem Matki Bożej, śpiewa się Godzinki. Po drugiej Mszy św., pielgrzymi pod przewodnictwem zakonnika i wraz ze swoimi duszpasterzami odprawiają Drogę Krzyżową, w pobliskim lasku klasztornym. Z kolei, po Mszy św. o godz. 9.30, jeden z bernardynów prowadzi rozważania Siedmiu Radości Matki Bożej, przy odpowiednich kaplicach. Punktem szczytowym uroczystości odpustowych jest suma, odprawiana, ze względu na wielotysięczne tłumy pielgrzymów, przy ołtarzu polowym, do którego w procesji przynosi się kopię cudownego obrazu Matki Bożej Pocieszenia. Po Mszy św. jest błogosławieństwo pielgrzymów obrazem Matki Bożej, śpiewa się hymn „Boże coś Polskę” i procesja z Obrazem rusza do kościoła. Teraz następuje pożegnanie pielgrzymów, ale ci z nich, którzy przybyli dopiero na sumę, odprawiają jeszcze zwykle Dróżki Siedmiu Radości Matki Bożej i Drogę Krzyżową. Dzień odpustu kończy Msza św. o godz. 18.00 i procesja z Najświętszym Sakramentem, po bazylice. Należy jeszcze dodać, że odpust na Zesłanie Ducha Świętego przybiera charakter 40-godzinnego nabożeństwa, a odpust na uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najśw. Maryi Panny, jest obchodzony przez całą oktawę. W jarosławskim sanktuarium Matki Bożej Bolesnej, szczególnie uroczyście obchodzony jest odpust Wniebowzięcia Najśw. Maryi Panny. W dniu tym na uroczystą sumę, odprawianą na placu przykościelnym, przybywa tysiące pielgrzymów z Jarosławia i najbliższych okolic. Także na Wniebowzięcie Matki Bożej, do rzeszowskich bernardynów przybywają pielgrzymki z całej diecezji, zaproszeni goście i mieszkańcy Rzeszowa¹⁷. Tutaj, jeszcze bardziej uroczysty charakter miał odpust na Matkę Bożą Anielską (2 VIII). W tym dniu gromadziły się wielkie rzesze wiernych, którzy przybywali do Rzeszowa pojedynczo, grupami, a także zorganizowanymi pielgrzymkami. Najliczniej przychodzili z dekanatów: tyczyńskiego, głogowskiego, sokołowskiego i łańcuckiego. Byli jednak i z odległych dekanatów: żmigro-

dzkiego (ok. 100 km), dynowskiego (ok. 50 km), przeworskiego, raniżowskiego i błazowskiego (ok. 40 km)¹⁸. Sanktuarium o międzynarodowym zasięgu był kiedyś Tarnowiec. W dni odpustów ściągaly tutaj pielgrzymki ze Słowacji, z Węgier oraz Rusini¹⁹. Do Matki Bożej Niepokalanie Poczętej w Tuligłowach, zorganizowane pielgrzymki przychodzą tylko z Pruchnika i Węgierki. Natomiast z innych miejscowości przybywają indywidualnie. Najbardziej uroczysty charakter ma odpust na Wniebowzięcie Matki Bożej, kiedy to gromadzi się wokół obrazu Maryi około czterech tysięcy Jej czcicieli²⁰. Od 5 do 6 tysięcy wiernych bierze udział w uroczystościach odpustowych ku czci Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Domaradzu²¹. O Hyżnem już w aktach wizytacji biskupa Sierakowskiego z 1755 r. zanotowano, że pielgrzymują tutaj wierni z sąsiednich parafii²². Wielkim napływem pielgrzymów cieszy się najmłodsze diecezjalne sanktuarium maryjne w Niechobrze. Oprócz pątników, którzy przybywają tutaj różnymi środkami lokomocji, na każdy odpust przychodzi pieszo do Niechobrza, od 10 do 15 grup pielgrzymkowych zorganizowanych przez duszpasterzy okolicznych parafii²³. W pozostałych sanktuariach maryjnych także w czasie odpustów następuje ożywienie ruchu pielgrzymkowego. Są to jednak przeważnie pielgrzymi indywidualni, lub w małych nie zorganizowanych grupach.

2. Pielgrzymki związane z koronacjami obrazów lub figur oraz uroczystościami rocznicowymi

Najważniejszym objawem czci obrazu słynącego łaskami jest jego koronacja. Zwyczaj ten sięga wieku VIII. Praktykowanie tej formy kultu rozpoczął papież Grzegorz III (731 - 741), zdecydowany przeciwnik obrazoburstwa, który w 732 r. ukołonował obraz Matki Bożej w Rzymie. Ale dopiero od wieku XVII przyjął się w Kościele Katolickim zwyczaj uroczystego koronowania obrazów, które odznaczały się długim kultem, cudami i starożytnością. W roku 1630 magnat włoski, hrabia Aleksander Sworza Pallavicini zapisał Kapitulę św. Piotra dobra, z których dochód miał być przeznaczony na złote korony dla obrazów. Zapis ten Stolica Apostolska przyjęła i nadała wyłączone prawo koronacji Kapitulę Watykańskiej. Pierwszym obrazem uroczystie koronowanym przez papieża Urbana VIII (1623 - 1644), był obraz Matki Bożej, znajdujący się w zakrystii bazyliki św. Piotra w Rzymie. Uroczystość ta miała miejsce 25 sierpnia 1631 r. Od tego czasu koronowano inne obrazy Matki Bożej zarówno w Rzymie, jak i w całej Italii, a także w innych państwach chrześcijańskich. Pierwszym obrazem koronowanym u nas, w Polsce, był obraz Matki Bożej Częstochowskiej, a dokonano tego 8 września 1717 r. Korony przysłała Kapituła Watykańska, a drugie ufundował ówczesny król Polski, August II Sas (1697 - 1733). Papież Klemens XI (1700 - 1721) mianował koronatorem swojego nuncjusza przy dworze królewskim w Warszawie, arcybiskupa Hieronima Grimaldiego. Ten jednak przeszkodzony, wyręczył się ordynariuszem chełmskim, biskupem Krzysztofem Szembekiem. W uroczystościach koronacyjnych oprócz biskupa koronatora uczestniczyli jeszcze: biskup kujawski Konstanty Szaniawski, biskup wileński Konstanty Kazimierz Brzostowski, około 800 kapłanów i ponad 200 tysięcy wiernych. Na samej Jasnej Górze odprawiono z tej okazji 3.252 Msze św. i rozdano około 150.000 Komunii św.²⁴. Ta jasnogórska koronacja stała się wzorem dla uroczystości koronacyjnych w innych miejscowościach naszego Kraju.

Długą diecezjalną listę obrazów i figur Matki Bożej, koronowanych, otwiera obraz Matki Bożej Pocieszenia w leżajskiej bazylice Ojców Bernardynów. Koronacja miała miejsce 8 września 1752 r., a dokonał jej ówczesny ordynariusz przemyski Wacław Hieronim Sierakowski (1742 - 1760). Na uroczystości koronacyjne przybyły wielkie rzesze pielgrzymów. W „Pamiętniku kościoła i klasztoru OO. Bernardynów w Leżajsku” czytamy na ten temat: „Największy przyływ ludzi miał miejsce 7 września. W dniu tym nieustannie przybywały mnogie kompanie, z których wiele liczyło po parę tysięcy głów, tak dalece, że

zapelnily nie tylko cały Leżajsk, ale i wsie okoliczne. Tłumy byly tak wielkie, że ruch w Leżajsku i na drodze do klasztoru był utrudniony”²⁵. Ten sam biskup przemyski koronował także cudowną Pietę Jarosławską, 8 września 1755 r. Na ten dzień przybyły liczne pielgrzymki z Przeworska, Leżajska, Potoka, Sieniawy, Majdanu i innych miejscowości, a do sakramentów świętych przystąpiło około 30 tysięcy osób²⁶. Trzykrotnie koronowano statwę Matki Bożej Rzeszowskiej, u OO. Bernardynów. Najpierw uczynił to arcybiskup lwowski Wacław H. Sierakowski, 8 września 1763 r. Po skradzeniu koron odbyła się druga koronacja 8 września 1865 r. Gdy zaś w r. 1868 skradziono i te korony, po raz trzeci koronowano statwę Matki Bożej w Rzeszowie, 8 września 1898 r. Na tę uroczystość przybyły liczne pielgrzymki z całej diecezji, a także zaproszeni goście z różnych zakątków Galicji. Było ich w sumie kilkadziesiąt tysięcy wiernych²⁷. Dwie ostatnie już koronacje z drugiej połowy XVIII w., miały miejsce w Przemyślu. I obydwie, tj. koronacja „Matki Bożej Jackowej”, u Dominikanów (15 VIII 1766: obecnie figura ta jest w katedrze)²⁸ i Matki Bożej Niepokalanie Poczętej u Franciszkanów (8 IX 1777)²⁹, odbyły się także przy wielkiej frekwencji wiernych. Pod koniec w. XIX, w diecezji przemyskiej odbyły się dwie następne koronacje: koronacja Matki Bożej Starowiejskiej (8 IX 1877) i Matki Bożej Kalwaryjskiej (15 VIII 1882). Obraz starowiejski koronowano dwa razy. Najpierw 8 IX 1877, ukoronowano dolną, główną część obrazu przedstawiającą Zaśnięcie Matki Bożej. Natomiast w r. 1899 ukoronowano część górną obrazu przedstawiającą Matkę Bożą Wniebowziętą. Obydwie uroczystości ściągnęły tłumy pielgrzymów z całej okolicy, a wśród nich byli także wierni obrządku ormiańskiego i greko-katolickiego³⁰. Koronacja Matki Bożej Kamienieckiej, w Kalwarii Paclawskiej odbyła się w czasie głównego odpustu, 15 VIII 1882 r. Na tę uroczystość przybyło 120 kapłanów obydwu obrządków i ponad 100 tysięcy pielgrzymów. A do Komunii św. przystąpiło 70 tysięcy wiernych³¹. Spośród dziewięciu koronacji w wieku XX, najwięcej pielgrzymów przybyło na koronację Matki Bożej w Tarnowcu (8 IX 1925 r.). Uroczystość ta była wielką manifestacją religijną, która według obliczeń ówczesnego proboszcza zgromadziła ponad 200 tysięcy czcicieli Maryi. Liczni wierni skorzystali z sakramentu pokuty, a w samym dniu koronacji rozdano około 22 tysiące Komunii św.³². Po 50 tysięcy pielgrzymów wzięło udział w koronacji Matki Bożej Łaskawej w Hyżnem, 8 IX 1932 r. (przybyły 52 zorganizowane grupy pątników i 90 kapłanów)³³ i w Jodłowie, 31 VIII 1975 r., gdzie Matkę Bożą Pocieszenia ukoronował kard. Karol Wojtyła³⁴. I jeszcze po kilkadziesiąt tysięcy wiernych uczestniczyło w nabożeństwach koronacyjnych Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Domaradzu³⁵ i w Niechobrze³⁶.

Niemniej licznie jak na koronacje, pielgrzymowali wierni do sanktuariów maryjnych także na rocznice koronacji. I tak, np. w setną rocznicę koronacji Matki Bożej Pocieszenia w Leżajsku, już 7 września 1853 r. przybyło 35 tysięcy pielgrzymów. A w dniu następnym, 8 IX, tj. w dniu głównym rocznicy koronacji było ich około 70 tysięcy³⁷. O 10 tysięcy więcej zgromadziło się pielgrzymów w 1856 r. w Jarosławiu, na setną rocznicę koronacji tutejszej Matki Bożej Bolesnej. Przybyły pielgrzymki z Mościsk, Krakowa, Sambora, Przemyśla, Jaworowska, Laszek, Oleszyc, Lubaczowa, Tarnowa, Leżajska, Giedlarowej, Żołyni, Łańcuta, Borku, Boguchwały, Maławy, Albigowej, Dubiecka³⁸. Około 100 tysięcy wiernych, z diecezji przemyskiej, lwowskiej i tarnowskiej i 150 kapłanów przeżywało 8 IX 1863 r. stulecie koronacji Matki Bożej Rzeszowskiej³⁹. 50 lat później, 8 IX 1913 r., 150 - tą rocznicę koronacji i równocześnie 400 lecie objawienia się Matki Bożej Rzeszowskiej, świętowało o połowę mniej pielgrzymów i ponad 120 kapłanów⁴⁰. Na jubileusz 50 - lecia koronacji Matki Bożej Starowiejskiej, w 1927 r. przybyło do Starej Wsi około 100 tysięcy wiernych⁴¹. Także następne jubileusze: 75 - lecia i 100 - lecia, cieszyły się również dużym napływem pielgrzymów. Rocznice koronacji obrazów czy figur Matki Bożej nie były jedynymi jubileuszami, które ściągały tysiące czcicieli Maryi do Jej sanktuariów. Leżajsk, np. bardzo uroczystie obchodził 300 lecie wybudowania kościoła i nadanie mu tytułu „bazyliki mniejszej”, 8 IX 1928 r.

W niedzielę, 2 IX, zgromadziło się przed Matką Bożą Pocieszenia już około 30 tysięcy wiernych. Trzy dni później biskupa K. Fischera, który przybył na uroczystości witało ponad 60 tysięcy pielgrzymów, którzy ciągle przybywali, tak, że w chwili rozpoczęcia uroczystości 8 IX było ich około 220 tysięcy. Wiele pielgrzymek przybyło z daleka: z Podlasia, Chełmszczyzny, Lubelskiego i z ziemi sandomierskiej⁴². Za niespełna pięć lat, 13 VI 1933 r. obchodzono w Leżajsku nowy jubileusz, a mianowicie 700. lecie śmierci św. Antoniego Padewskiego. I znowu uroczystość ta zgromadziła niezliczone tłumy wiernych i pielgrzymów wraz ze swoimi duszpasterzami⁴³. Z kolei wielkim wydarzeniem dla sanktuarium jarosławskiego było 600. lecie obecności tutaj cudownej figury Matki Bożej Bolesnej. Uroczystości jubileuszowe trwały od 13 do 24 maja 1981 r. W tych dniach sanktuarium Matki Bożej odwiedzały liczne pielgrzymki: z Kidałowic, Widnej Góry, Kolonii Oficerskiej i Jarosławia Śródmieścia (14 V), z Pawłosiowa, Tywonii i Wierzbnej (15 V), z Pruchnika, Łowiec, Rokietnicy i Tuligłów (16 V), z Sieniawy, Radawy, Wiązownicy i z Jarosławia (17 V), z Muniny, Tuczepp, Surochowa i Chłopic (18 V), z Wólki Pełkińskiej, Wygarek, z Ujeznej i z parafii Jarosław Dolnoleżajskie (19 V), z Łańcuta, Białobrzegów, Kosiny i Mirocina (20 V), z Przeworska, Zarzecza i Cieszacina (21 V), z Lubaczowa, Oleszyc, Zapalowa, Radymna i Wielkich Oczu (22 V), z Jarosławia (kolegiata) i Szowska (23 V). Oprócz tych były jeszcze i inne grupy pielgrzymkowe, a było ich wszystkich 67⁴⁴. I każde inne sanktuarium maryjne ma swoje własne rocznice czy jubileusze, w które pielgrzymi chętnie i licznie gromadzą się wokół swojej Matki niebieskiej. Oprócz tego właśnie w sanktuariach maryjnych, szczególnie uroczystości obchodzono: Jubileuszowy Rok Maryjny od 8 XII 1953 do 8 XII 1954 r., ogłoszony przez papieża Piusa XII, encykliką „Fulgens Cornua”, Wielką Nowennę przed tysiącleciem Chrztu Polski, Rok Maryjny Diecezji Przemyskiej (1965 r.)⁴⁵, Rok Jubileuszu 600. lecia Diecezji Przemyskiej (1975 r.), Nawiedzanie poszczególnych parafii przez Maryję w symbolu Ewangeliarza i Świecy, Nawiedzanie Diecezji przez Maryję w kopii Obrazu Częstochowskiego (1982)⁴⁶, Jubileuszu Roku Odkupienia (1983) i inne wydarzenia dotyczące Kościoła Powszechnego i Kościoła w Polsce.

3. Pielgrzymki różnych stanów, zawodów i grup społecznych

Przemyskie sanktuaria maryjne są miejscami, do których pielgrzymują także specjalne grupy pątników. Każde z tych sanktuariów stawało się sławne dzięki cudownej interwencji czczonej w nim, pod różnymi wezwaniami Matki Bożej. Maryja wypraszała u Swojego Syna, dla swoich czcicieli, przede wszystkim zdrowie i to zarówno zdrowie duszy, jak i ciała. I dlatego chorzy zawsze uważali, że oni mają szczególne prawo do obecności przy Tej, która jest Uzdrowieniem chorych i Pocieszycielką strapionych. Wielkie cudowne uzdrowienia chorych zwykle były u samych początków kultu Matki Bożej, objawiającej swoją moc i swoją obecność w jakimś swoim obrazie czy figurze. Fundator pierwszego drewnianego kościoła w Leżajsku, protestant Kasper Gluchowski, dzięki cudownemu uzdrowieniu jego chorej ręki, przyjął wiarę katolicką i złożył ślub dotyczący budowy świątyni⁴⁷. Także dwa cudowne uzdrowienia: niewidomego z Czudca, Wojciecha Wido i Zuzanny Zajdowskiej ze śmiertelnej choroby otwierają długą listę łask i cudów w sanktuarium Matki Bożej Rzeszowskiej⁴⁸. Pierwszym cudem za wstawiennictwem Matki Bożej z Piety Jarosławskiej było uzdrowienie niewidomego, w roku 1420⁴⁹. A cudowne uzdrowienie dziecka ukąszonego przez jadowitą żmiję rozślawiło Matkę Bożą Pocieszenia, w Jodłówce⁵⁰. W obecnych czasach chorzy nadal przychodzą do sanktuariów maryjnych, zarówno pojedynczo, jak i w zorganizowanych grupach, w określonym czasie. Właśnie w tych miejscach szczególnej obecności Maryi, organizuje się powszechnie specjalne dni chorych, aby wszyscy doświadczeni krzyżem i cierpieniem mieli okazję spotkać się ze swoją Matką niebieską. W Starej Wsi, np., chorzy przychodzą do tutejszego sanktuarium, z prośbami o uzdrowienie i miłosierdzie, 29 czerwca,

w uroczystość świętych Apostołów Piotra i Pawła⁵¹. W Dębowcu zaś jeden z dni poprzedzających odpust wrześnieowy jest Dniem Chorych. W 1973 r. dzień ten wypadł 13 września. W relacji z tego dnia modlitwy, czytamy: „kościół był przepelniony chorymi, staruszkami i kalekami. Ludzie wyczerpani wieloletnią pracą, dotknięci cierpieniem, i ludzie, po obliczach których spłynęło w życiu wiele łez, przyszli do Tej, która też płacze..., wierzyli, że Ona ich najlepiej rozumie i pocieszy. Dlatego przybyli tak licznie. Było ich około 1500”⁵². Bardzo bogatą treść miał Dzień Chorych (w 1972 r.) w sanktuarium Matki Bożej Niepokalanie Poczętej w Tuligłowach, na który przybyli chorzy z okolicznych parafii. Najpierw była spowiedź święta, a później Msza św. koncelebrowana, Nabożeństwo Eucharystyczne i Dróżki Matki Bożej. Było też przywitanie i pożegnanie Maryi przez przedstawicieli chorych, akt poświęcenia się Matce Bożej i odczytanie listu ks. Biskupa Ordynariusza do chorych. Był także posiłek, a dla chętnych na końcu nawet część artystyczna⁵³.

Inne zorganizowane grupy, nawiedzające sanktuaria maryjne, podobnie powszechnie jak chorzy, w określone dni, lub okazjnie, to: ojcowie, matki, młodzież i dzieci. W Starej Wsi np., w niedzielę poprzedzającą uroczystość Wniebowzięcia Najśw. Maryi Panny, przybywają do tutejszej Madonny, mężczyźni. Natomiast na święto Narodzenia Matki Bożej przychodzą niewiasty. Młodzież zaś gromadzi się z okazji dorocznego święta ku czci ich Patrona, św. Stanisława Kostki⁵⁴. Czwarta niedziela czerwca jest dniem dorocznej pielgrzymki młodzieży podkarpackiej do sanktuarium w Dębowcu⁵⁵. Młodzież pracująca z archidiecezji jasielskiej także co roku pielgrzymuje do Matki Bożej Tarnowieckiej, z okazji odpustu Nawiedzenia Najśw. Maryi Panny (obchodzony jest w najbliższą niedzielę po tym święcie)⁵⁶. Odpust na św. Antoniego, 13 czerwca, gromadzi w leżajskiej bazylice tysiące dzieci, które otrzymują wtedy specjalne błogosławieństwo⁵⁷. Do Jasienia, do Pani Bieszczadzkiej, duszpasterze okolicznych parafii organizują często pielgrzymki dzieci po I Komunii św., oraz młodzieży kończącej szkołę podstawową⁵⁸. I jeszcze wśród grup pielgrzymkowych, w sanktuariach maryjnych diecezji przemyskiej dość często można spotkać: kapłanów (30 V 1967 r. pielgrzymowało do Hyżnego 42 kapłanów, by złożyć dziękczynienie za dziesięciolecie kapłaństwa)⁵⁹, siostry zakonne (sanktuarium Matki Bożej Starowiejskiej nawiedzają regularnie Służebniczki NMP Niepokalanie Poczętej z pobliskiego klasztoru; Siostry starowiejskie nawiedzają też sanktuarium w Domaradzu)⁶⁰, ministrantów (do Jasienia przybywa co roku pielgrzymka ministrantów z całego arcybiskupatu bieszczadzkiego)⁶¹, grupy oazowe (do Starej Wsi pielgrzymuje młodzież oazowa odbywająca rekolekcje w Górkach, Domaradzu i Wesolej)⁶², bractwa różańcowe (Leżajsk, Dębowiec)⁶³ oraz turystów i wycieczkowiczów (w sanktuarium leżajskim, w r. 1980 było ok. 1120 wycieczek, a w r. 1981 ponad 1500; w latach następnych, w związku z wprowadzonym stanem wojennym ilość wycieczek spadła: w r. 1982 było ich tylko 749; a w roku następnym, 791; dopiero uroczystości rekonstrukcyjne w 1984 r. przyczyniły się do wzrostu wycieczek w tym roku do ok. 950)⁶⁴.

Z tego krótkiego i nie wyczerpującego zestawienia widać, że pielgrzymowanie do sanktuariów maryjnych w diecezji przemyskiej jest powszechnie praktykowaną tutaj formą kultu Matki Bożej. Przebywanie co jakiś czas w miejscu świętym jest potrzebne każdemu wierzącemu. Odrywa go bowiem od spraw związanych tylko z doczesnością i przenosi do innej rzeczywistości — w świat, który jest celem pielgrzymowania po ziemi. Kontakt z wiecznością, która jest wypełniona Bogiem, Maryją i Świętymi, prowadzi często do przeżyć podobnych do tych, jakie mieli Piotr, Jakub i Jan na Górze Przemienienia Pańskiego (Mt 17, 1-9). Chce się mówić za Księciem Apostołów: „Panie, dobrze, że tu jesteśmy” (Mt 17, 4). Pielgrzymka jednak, tak jak miała początek, ma i swój koniec. I trzeba z tego miejsca świętego wrócić do „swoich”: do swego środowiska, do rodziny, do szkoły, do zakładu pracy. I tutaj dopiero właśnie trzeba dać świadectwo „pielgrzymkowej prawdy”, że życie

człowieka nie może być zakotwiczone w tej ziemi i w sprawach doczesnych, gdyż jest ono pielgrzymowaniem do Ziemi Obiecanej, do Domu Ojca, do wiecznego szczęścia. Wobec tego „homo viator”, jeżeli chce żyć w prawdzie, nie buduje na ziemi trwałego domu, lecz tylko stawia przenośny namiot. I gdy tylko zostanie przez Boga wezwany, namiot ten zwija i przenosi na wyznaczone mu nowe miejsce.

ks. Władysław Głowa

PRZYPISY

- ¹ Rocznik Diecezji Przemyskiej na rok 1984, Przemyśl 1984, s. 520 - 521.
- ² Por. Z. Jabłoński, Pielgrzymowanie z Maryją, AK 80 (1988) z. 1, s. 66.
- ³ Słownik Teologii Biblijnej, Praca zbior. pod red. Xavier Leon - Dufour, Poznań 1973, s. 660 - 661.
- ⁴ W. Piwowarski, Łosierey do Gietrzwałdu, „Studia Warmińskie” 14 (1977), s. 154.
- ⁵ K. Fischer, Historia cudownej statuy Najświętszej Panny Maryi w Tarnowcu, Przemyśl 1925 s. 13 - 16.
- ⁶ Rocznik Diecezji Przemyskiej na rok 1984, s. 243.
- ⁷ Tamże, s. 173.
- ⁸ J. w., s. 469.
- ⁹ Tamże, s. 95.
- ¹⁰ J. w., s. 359.
- ¹¹ Tamże, s. 276.
- ¹² J. S. Barcik, Kalwaria Paclawska. Warszawa 1985, s. 110 - 117.
- ¹³ I. Czeżowski, Nabożeństwo do Matki Bożej Starowiejskiej, Lwów 1881, s. 34 - 36; Diariusz pielgrzymek i wycieczek od 1962 roku. Archiwum Domowe Jezuitów w Starej Wsi, b. s.
- ¹⁴ Diariusz pielgrzymek i wycieczek od 1972 roku. Archiwum Domowe Jezuitów w Starej Wsi, b. s.
- ¹⁵ A. Preisner, Opis jubileuszu 75-lecia koronacji Matki Bożej Starowiejskiej obchodzonego 9 września 1952 roku. Archiwum Prowincji Małopolskiej Jezuitów w Krakowie, rkps. 1792, s. 10.
- ¹⁶ Kronika leżajska, t. 2, s. 14. Biblioteka Bernardynów w Leżajsku, b. s.
- ¹⁷ F. Kotuła, Tamten Rzeszów, Rzeszów 1985, s. 258 - 259; W. Murawiec, Rzeszów, w: Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych. Red. H. Wyczawski. Kalwaria Zebrzydowska, 1985, s. 305; Kronika klasztoru OO. Bernardynów w Rzeszowie od r. 1957. Biblioteka Klasztoru OO. Bernardynów w Rzeszowie, rkps. b. s., s. 7.
- ¹⁸ K. Stachyra, Kult Matki Boskiej Rzeszowskiej w kościele OO. Bernardynów w Rzeszowie, Lublin 1987, s. 53 - 57, mps, Biblioteka Seminarium Duchownego w Przemyślu.
- ¹⁹ W. Sarna, Opis powiatu jasielskiego, Jasło 1908, s. 64.
- ²⁰ T. Bratkowski, Kult Matki Bożej Niepokalanie Poczętej w Tuligłowach, Lublin 1983, s. 39 - 41, mps. Biblioteka Seminarium Duchownego w Przemyślu.
- ²¹ Kronika Parafii Domaradz od roku 1955, s. 39 - 41, rkps. Archiwum Parafialne w Domaradzu.
- ²² ADP rkps. 185, s. 18.
- ²³ Księga Pamiątkowa, t. 1 - 2, rkps, b. s. Archiwum Parafii Niechobrz.
- ²⁴ W. Zalewski, Jasna Góra 1382 - 1982, Łódź - 1982, s. 76 - 80; por. O.B. Kubica, Koronacja obrazu MB Częstochowskiej w 1717 r., Jasna Góra 1930, mps.
- ²⁵ C. Bogdalski, Pamiętnik kościoła i klasztoru OO. Bernardynów w Leżajsku, Kraków 1929, s. 69.
- ²⁶ K. Gottfried, Świątynia mariańska w Jarosławiu, Jarosław 1955, s. 63. mps. Archiwum OO. Dominikanów w Jarosławiu.
- ²⁷ Akta różne klasztoru OO. Bernardynów w Rzeszowie 1732 - 1939, s. 53. Archiwum Prowincji Bernardynów w Krakowie, rkps. XII-1-2.
- ²⁸ J. Ablewicz, Matka Boża w przemyskiej bazylice katedralnej, KDP R. 48 (1962) z. 1, s. 19.
- ²⁹ A. Kubit, Sanktuarium maryjne w Kościele OO. Franciszkanów w Przemyślu, KDP R. 48 (1962) z. 3, s. 82.
- ³⁰ L. Grzebień, Jezuiti w Starej Wsi 1821 - 1984; w: Chwalcie z nami Panią Świata, Praca zbior. pod red. L. Grzebienia, Kraków 1986, s. 108 - 109.
- ³¹ A. Zawiercan, Sanktuarium maryjne w Kalwarii Paclawskiej, KDP R. 48 (1962) z. 3, s. 86.

- ³² Koronacja cudownej statuy Najświętszej Maryi Panny w Tarnowcu, KDP R. 25 (1925) z. 9 - 10, s. 118 - 123.
- ³³ Koronacja Cudownego Obrazu Matki Boskiej w Hyżnem Rzeszowskim, KDP R. 32 (1932) s. 303.
- ³⁴ Przebieg uroczystości koronacji obrazu Matki Bożej Pocieszenia w Jodłowce, KDP R. 61 (1975), z. 5 - 6, s. 122.
- ³⁵ S. Janusz, Kronika kultu Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Domaradzu, s. 3. mps. Archiwum Parafialne w Domaradzu.
- ³⁶ Koronacja Obrazu w Niechobrzu, KDP R. 72 (1987) z. 3 - 4, s. 111.
- ³⁷ C. Bogdalski, dz. cyt., s. 81 - 82.
- ³⁸ W. Podlewski, Najświętsza Panna Maryja cudowna w Jarosławiu w kościele polnym OO. Dominikanów. Jej cuda i łaski, jako też koronacja jej cudownej statuy, Kraków 1892, s. 60 - 61, K. Gottfried, dz. cyt., s. 63.
- ³⁹ Akta różne klasztoru OO. Bernardynów w Rzeszowie 1732 - 1939, s. 6. Archiwum Prowincji Bernardynów w Krakowie, rkps XII - 1 - 2; K. Grudziński, Sanktuarium Maryjne w Rzeszowie, KDP R. 48 (1962) z. 2, s. 61; W. Murawiec, art. cyt., s. 308.
- ⁴⁰ Akta różne klasztoru..., j. w., s. 90; F. Kotula, dz. cyt., s. 102.
- ⁴¹ J. L. Kontkowski, Sanktuarium Maryjne w Starej Wsi, Stara Wieś 1978 s. 23 - 24.
- ⁴² C. Bogdalski, dz. cyt., s. 177 - 188.
- ⁴³ Kronika leżajska, t. 2, s. 42.
- ⁴⁴ K. Tomkiewicz, Kult cudownej figury Matki Bożej Bolesnej w bazylice OO. Dominikanów w Jarosławiu, Lublin 1987, s. 39 - 42, mps. Biblioteka Seminarium Duchownego w Przemyślu.
- ⁴⁵ D. Bialic, Sprawozdanie z „Roku Maryjnego Diecezji Przemyskiej”, KDP R. 52 (1966) z. 1, s. 26 - 29.
- ⁴⁶ W. Głowa, Wielkie Maryjne Dni Diecezji Przemyskiej (3 - 10 XI 1982 r.), KDP R. 69 (1983) z. 1 - 2, s. 12 - 21.
- ⁴⁷ C. Bogdalski, dz. cyt., s. 24 - 30.
- ⁴⁸ Z. Błędowski, Historia zjawienia się statuy Najśw. Maryi Panny, która w kościele OO. Bernardynów rzeszowskich cudownymi słynie łaskami, Rzeszów 1765 s. 12 - 22. Biblioteka Klasztoru OO. Bernardynów w Rzeszowie, b. s.
- ⁴⁹ W. Podlewski, dz. cyt., s. 15.
- ⁵⁰ F. Pelczar, Łaskami słynący obraz Matki Bożej Pocieszenia w Jodłowce k. Jarosławia, Przemyśl 1965 s. 41. mps. b. s. Archiwum Diecezji Przemyskiej.
- ⁵¹ M. Cesarz, Kult Matki Bożej Miłosierdzia w cudownym obrazie w Starej Wsi, Lublin 1987, s. 47, mps. Biblioteka Seminarium Duchownego w Przemyślu.
- ⁵² A. Hamielec, Wrześniowy odpust w Dębowcu 1973 r. „Unitas” 7 (1974) nr 21, s. 22.
- ⁵³ T. Bratkowski, dz. cyt., s. 44 - 45.
- ⁵⁴ M. Cesarz, dz. cyt., s. 47.
- ⁵⁵ S. Mazur, Kult Matki Boskiej Saletyńskiej w Dębowcu, Lublin 1985 s. 49 - 50, mps. Biblioteka Seminarium Duchownego w Przemyślu.
- ⁵⁶ H. Hendzel, Kult Najświętszej Maryi Panny w Tarnowcu, Lublin 1987 s. 44 - 45, mps. Biblioteka Seminarium Duchownego w Przemyślu.
- ⁵⁷ Kronika leżajska, t. 2, s. 22.
- ⁵⁸ S. Szylak, Kult Matki Bożej Bieszczadzkiej w Jasieniu, Lublin 1988, s. 40, mps. Biblioteka Seminarium Duchownego w Przemyślu.
- ⁵⁹ Kronika Uroczystości Maryjnych od r. 1965, s. 20. Archiwum Parafialne w Hyżnem, b. s.
- ⁶⁰ M. Cesarz, dz. cyt., s. 46; J. Hylek, Kult Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Domaradzu, Lublin 1987 s. 56, mps. Biblioteka Seminarium Duchownego w Przemyślu.
- ⁶¹ S. Szylak, dz. cyt., s. 40.
- ⁶² M. Cesarz, dz. cyt., s. 46.
- ⁶³ M. Raźnikiewicz, Kult cudownego obrazu Matki Bożej Pocieszenia w bazylice OO. Bernardynów w Leżajsku, Lublin 1985 s. 61, mps. Biblioteka Seminarium Duchownego w Przemyślu; S. Mazur, dz. cyt., s. 42 - 43.
- ⁶⁴ M. Raźnikiewicz, j. w., s. 83.